

Salih Hulusi Paşa (Kezrak) (1864-1939)

Salih Paşa İstanbul Liman reisi bahriye feriklerinden Dilaver Paşa'nın oğludur. Rumi 1280 (1864)'de İstanbul'da doğdu. İlk eğitimini babasının memuriyet yeri olan Rusçuk'ta yapmıştır. 1888'de Harbiye Mektebini bitirerek kurmay yüzbaşılığa yükselmiştir. 1891'de askerlik eğitimini tamamlamak üzere üç buçuk yıllığına Almanya'ya gönderilmiştir. 1894'te ise rütbesi binbaşılığa yükselerek Erkan-ı Harbiye dairesine memur edildi. Bu görevde iken reis sıfatıyla Bulgaristan ve Sırbistan sınırlarında bulunmuştur. 1899'da rütbesi Miralaylığa yükselerek Erkan-ı Harbiye üçüncü şubesine memur edildi. 1903 yılından Meşrutiyetin ilanı olan 1908 yılına kadar Diyarbakır ve Sivas'ta sürgün hayatı yaşadıkten sonra Meşrutiyetin ilanı sonrasında İstanbul'a dönerek Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ikinci reisliğine tayin olunmuştur.

31 Mart olayından sonra 15 Nisan 1909'da Müşir Ethem Paşa'nın istifası üzerine Harbiye Nazırlığıyla Tevfik Paşa kabinesine girdi. Tevfik Paşa'dan sonra Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinde de bu görevini muhafaza etti. Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasından sonra Salih Paşa da Aralık 1909'da Harbiye Nazırlığından ayrılmıştır. Daha sonra Hakkı Paşa'nın sadrazamlığı döneminde kabinede 31 Mayıs- 11 Ekim tarihleri arasında Bahriye Nazırlığı görevi yapmıştır.

6 Ağustos - 16 Ekim 1912 tarihleri arasında Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinde Nafia (Bayındırlık) Nazırlığı görevinde bulunmuştur. Muhtar Paşa'dan sonraki Sadrazam Kamil Paşa kabinesinde Bahriye Nazırlığı görevini sürdürmüştür.

I. Dünya Savaşı'nın son yılında eşinin tedavisi için İsviçre'de bulunduğu için barış müzakereleri için Lozan'a gelen Sadrazam Damat Ferit Paşa ile görüşmüş ve İstanbul'a döndükten sonra bu kabineye Temmuz 1919'da Bahriye Nazırlığı ile girmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gelmesi ile başlayan Millî Mücadele dönemi içerisinde gerçekleştirilen Sivas Kongresi (4/11 Eylül 1919) sonrasında Sadrazam Damat Ferit Paşa görevinden istifa etmiş ve 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. Millî Mücadele açısından olumlu bir havanın estiği bu devrede, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Mustafa Kemal Paşa ile yüz yüze görüşülmesi gerektiğine dair görüşleri oluşmuştur. Sonuç olarak Ali Rıza Paşa, daha önceki hükümet döneminde Bahriye Nazırı olan Salih Paşa'nın bu görevini devam ettirmiş ve onu Mustafa Kemal Paşa ile görüşme yapmak üzere Amasya'ya göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa Nutuk adlı eserinde Salih Paşa'yı Amasya'da büyük bir törenle karşıladıklarını ifade etmiştir.

20 Ekim 1919'da Salih Paşa, Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf ve Bekir Sami Beylerle görüşmüş, 22 Ekim'de de üçü açık ve imzalı, ikisi gizli olmak üzere beş protokol yapmıştır. Bu görüşmelerde Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'dan istediği özetle şu şartlar; *"İtilaf Devletleri ile yapılacak barışta sınırların tam bir anlayışla çizilmesi ve Türklerin yabancı devlet boyunduruğunda bırakılmaması. Müslüman olmayan unsurlara ayrıcalık tanınmaması. Yeni açılacak meclis için yapılacak seçimlerin serbestlik içinde yapılması. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, İstanbul Hükümetince de kabul edilmesi, Mebuslar Meclisi tarafından kabul edilmesi koşuluyla Sivas Kongresi kararlarının hükümet tarafından kabul benimsenmesi. Mebuslar Meclisinin güvenlikte olmayan İstanbul'da toplanmasının uygun olmadığı"* Salih Paşa'ya iletilmiştir. Salih Paşa kendisinin bu isteklere katıldığını ancak bu katılımın kendi şahsına ait olduğunu dolayısıyla kabine adına söz veremeyeceğini belirtmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta Salih Paşa'nın bu istekleri kabul ettirmede başarılı olamadığını ifade etmiştir. Amasya Görüşmeleri'nden sonra Salih Paşa, İstanbul'da Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin toplanması (12 Ocak 1920), Misak-ı Milli kararlarının alınması sonrasında İtilaf Devletleri'nin baskıları artmıştır. İtilaf Devletleri, Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi

Cevat Paşaları suçlamış ve istifalarını istemişlerdir. Hükümet ise bu suçlamalara karşı kendilerini savunmuş ve istifa etmemek için bu paşaları görevden aldıklarını belirtmelerine rağmen baskılardan kurtulamamıştır. 8 Mart 1920’de Ali Rıza Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yerine Salih Paşa sadrazam tayin edilmiştir. Bu istifalar ve yeni hükümete rağmen İtilaf Devletleri baskılarını sürdürmüştür. 27 Mart 1920’de Osmanlı Devleti’ne bir nota vererek Millî Mücadele’yi reddetmelerini istemişlerdir. Bu nota üzerine Salih Paşa, Millî Mücadele’yi “*Meşru hakların müdafaası*” olarak nitelendirerek 2 Nisan 1920 tarihinde istifa etmiştir.

Salih Paşa’dan sonra 5 Nisan 1920’de Damat Ferit Paşa Hükümeti kurulmuş, bu hükümet de 16 Ekim 1920’de istifa etmiştir. Salih Paşa 21 Ekim 1920’de göreve başlayan Tevfik Paşa’nın kurduğu hükümette Bahriye, Ahmet İzzet Paşa’da Dahiliye Nezareti (Bakanlığı)’ne getirilmişlerdir. Millî Mücadele ile yakınlıkları bilinen bu iki eski sadrazamın göreve getirilmeleri yeniden Ankara ve İstanbul’un yakınlaşması olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Salih Paşa’da bu görevi sırasında 5 Aralık 1920’de Ankara Hükümeti ile Bilecik Görüşmesi’ne katılan heyetin içinde yer almıştır. Ancak yapılan görüşmelerde İstanbul heyeti ile Mustafa Kemal Paşa arasında uzlaşma sağlanmamakla beraber Salih Paşa ve diğer İstanbul Hükümeti temsilcileri Bilecik’ten Ankara’ya götürülerek misafirlik süreleri uzatılmıştır. Salih Paşa, İstanbul’a döndükten sonra resmi bir görev almayacağını yazılı olarak taahhüt etmesinden sonra 18 Mart 1921’de İstanbul’a dönmüştür. Salih Paşa basına verdiği beyanlarda kendilerine verilen görevi yerine getiremedikleri gerekçesi ile İstanbul Hükümeti’ndeki görevinden istifa ederek Ankara’da verdiği sözü yerine getirmiştir. Ancak Salih Paşa 12 Haziran 1921’de Tevfik Paşa kabinesine yeniden Bahriye Nezaretine tayin edilmiştir. Salih Paşa’nın verdiği söze rağmen İstanbul Hükümeti’nde görev alması Mustafa Kemal Paşa’ya göre Millî Mücadele başarılarının İstanbul’a mal edilmesi çabasıdır. Bu sebepten dolayı Salih Paşa’yı eleştirmiştir.

Salih Paşa, Kasım 1922’de saltanatın kaldırılmasından sonra siyasetten çekilmiştir. Siyasî görevinin yanında 1915-1917 yılları arasında Fenerbahçe başkanlığı da yapan Salih Paşa, Soyadı Kanunu çıkarıldıktan sonra Kezrak soy ismini almıştır. 1939’da İstanbul’da hayata veda etmiştir.

Bengül SALMAN BOLAT

KAYNAKÇA

ATATÜRK, **Nutuk (1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

AYIŞIĞI, Metin, “Kurtuluş Savaşı Sırasında İstanbul Hükümetleri ile Kuvâ-yı Milliye Arasındaki Münasebetler”, **Türkler**, 15. Cilt, Ankara 2002, s.700-716.

ERGİN, Osman Nuri, **İstanbul Şehreminleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı.

GÖVSA, İbrahim Alaettin, **Meşhur Adamlar**, Cilt 4.

PAKALIN, Mehmet Zeki, **Sicil-i Osmani Zeyli, Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi**, XVI. Cilt, Ankara 2008, s.105-113.

TANSEL, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Cilt II, İstanbul 1991.

Tarih Ansiklopedisi, VIII. Cilt, Ankara 2002.

YILDIZ, Yılmaz, **Salih Hulusi (Kezrak) Paşa’nın Hayatı (1964-1939)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1990.

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/salih-hulusi-pasa-kezrak-1864-1939/?pdf=3390> adresinden eriřilmiřtir